

УДК 159.922.6

А.Є. Смірнов
аспірант кафедри психології,
Університет економіки та права «КРОК»
Науковий керівник: Сингаївська І.В., к.психол.н., доц.

Агресивність підлітків та її вплив на міжособистісні стосунки

У статті досліджено зв'язки між агресивністю як особистісною рисою, мотивацією аффіліації та якістю міжособистісних стосунків підлітків.

Ключові слова: *агресія, агресивність, проблеми комунікації в підлітковому віці.*

А.Е. Смирнов
аспірант кафедри психології,
Университет экономики и права «КРОК»
Научный руководитель: Сингаевская И.В., к.психол.н., доц.

Агрессивность подростков и её влияние на межличностные отношения

В статье исследована связь между агрессивностью как личностной чертой, мотивацией аффилиации и качеством межличностных отношений подростков.

Ключевые слова: *агрессия, агрессивность, проблемы коммуникации в подростковом возрасте.*

Smirnov
postgraduate student of the Department of psychology,
University of Economics and law «KROK»
Supervisor: Singaevskaya I., candidate of psychology science, Assoc. prof.

The teenagers`aggressiveness and its impact to interpersonal relationships

In the article I researched the links between the level of aggressiveness as personality traits, motivation affiliation and the quality of interpersonal relationships of teenagers.

Keywords: *aggression, communication problems in adolescence.*

Постановка проблеми

В останні роки кількість агресивних дій, вчинених підлітками, помітно зросла в багатьох країнах світу. Так, Т. Боулбі пише, що більше половини усіх засуджених судами у США за скоєння злочинів ще не досягли 21-річного віку, а серед підлітків, молодших за 14 років, правопорушники становлять приблизно одну шосту. Серед усіх видів скоєних злочинів «особливо тяжкі» і «тяжкі» притаманні саме підлітковій групі злочинців. В Україні також спостерігається тенденція до погіршення криміногенної ситуації в підлітковому середовищі. Так, відсоток підлітків, які керуються девіантною поведінкою відносно загального їх числа станом на 2012 рік становив 24,3%. Причому, на тлі зменшення рівня дрібних девіантних вчинків, скоєних підлітками, зростає рівень «тяжких» і «особливо тяжких» злочинів, істотним елементом яких є жорстокі прояви агресії [8].

Причини такого зростання злочинності підлітків загалом і пов'язаних з агресією зокрема являють досить складний, поліфакторний феномен. Але слід звернути увагу на те, що значна кількість підлітків, які скоїли злочин або різного роду жорстокі, агресивні дії, характеризуються оточуючими, як цілком звичайні і нормальні члени суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблема агресії є однією з найбільш гострих та актуальних і на фундаментально-теоретичному, і на прикладному рівнях досліджень психологів різних шкіл і напрямів (Р. Ардрі, А. Бандура, А. Басс, Л. Берковіц, Р. Берон, Д. Долорд, Д. Зільман, К. Лоренц, Н. Міллер, Д. Тедеші, Р. Фельсон, С. Фешбах, З. Фрейд та ін.). Розробці практичної сторони агресії у підлітковому періоді присвячені праці ряду зарубіжних і вітчизняних науковців (К. Додж, М. Каплан, К. Лебединська, Ю. Можгінський, А. Патерсон, М. Райська, А. Стаценко, Г. Сухарева, Р. Хусман та ін.) [1].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

На сьогодні недостатньо досліджена проблема зв'язку між рівнем агресивності як особистісної риси, мотивацією афіліації та якістю міжособистісних стосунків підлітків.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз впливу рівня агресивності підлітків на якість їхніх міжособистісних стосунків.

Вклад основного матеріалу дослідження

Підлітковий вік охоплює період від 12 до 17 років, що відповідає сучасному шкільному віку. У цей період в особистості дитини відбуваються складні і суперечливі зміни, на підставі чого зазначений вік ще називають важким, критичним, перехідним. Така оцінка зумовлена багатьма якісними змінами, які нерідко пов'язані з докорінним руйнуванням попередніх позицій, особливостей активності, інтересів і стосунків дитини. Відбуваються вони протягом порівняно короткого часу, здебільшого бувають несподіваними і надають процесу розвитку бурхливого характеру. Майже завжди ці зміни супроводжуються появою у підлітка суб'єктивних труднощів. Ускладнюється і його виховання, оскільки підліток не підкоряється ефективним щодо молодшого школяра впливам дорослих, у різних формах проявляє непослух, опір і протест (упертість, грубість, негативізм, замкненість, агресивність). Підлітковий вік називають перехідним і тому, що у цей період відбувається перехід від дитинства до юності, від незрілості до зрілості. Ця особливість проявляється в фізичному, розумовому, моральному, соціальному та духовному розвитку особистості.

Часто через нерозуміння та намагання відторгнення неминучих змін, підліток намагається заховатись від усіх і вирішити все сам. Але розібратися в усьому самому виявляється досить складно і здається неможливим. В цей час підліток переконуює себе у власній непотрібності і почуває себе самотньо, починає ставитись до

оточуючих з недовірою, або зовсім їх відштовхує. Такі дії підлітка зі сторони здаються не зрозумілими, а інколи ворожими, що в свою чергу провокує виникнення конфліктних ситуацій. Велика кількість конфліктів разом із певними змінами особистості впливає на виникнення агресивної поведінки у підлітковому віці, як засобу самозахисту.

З іншої сторони, на формування та встановлення агресивної поведінки можуть впливати такі фактори, як проблеми у спілкуванні з сім'єю, приклади девіантної поведінки оточуючих (однокурсників, друзів, знайомих), демонстрація проявів агресії засобами масової інформації. Підліткова агресія є досить специфічною, адже в цей віковий період її дуже складно контролювати, а її прояви є «заразними» для однолітків. Проявами підліткової агресії можуть бути: сварки, бійки, використання нецензурної лексики, відкрита провокація щодо оточуючих, навмисне розпалювання конфліктів тощо. Досить часто підліток демонструє агресивні дії для того, щоб привернути до себе увагу або здобути певне визнання серед оточуючих. Саме питання впливу підліткової агресії на міжособистісні стосунки обумовило проведення психологічного дослідження, представленого в цій статті.

Дослідження проводилось на учнях двох шкіл, а саме на учнях спеціалізованої школи №85 з поглибленим вивченням англійської мови та російською мовою викладання та на учнях Слов'янської гімназії з поглибленим вивченням іноземних мов.

Обидва заклади розташовані на території міста Києва. У школі №85 для проведення дослідження було обрано учнів 8 класу, в якому навчається 26 учнів (11 дівчат та 15 хлопців) віком від 13 до 14 років. У Слов'янській гімназії у дослідженні взяли участь учні 9 класу, це 24 учні (9 дівчат та 15 хлопців) віком від 14 до 15 років. Загалом вибірка дослідження складається з 50 респондентів віком від 13 до 15 років.

Для дослідження агресивності підлітків та її впливу на міжособистісні стосунки були обрані наступні методики: метод соціометрії, методика «Мотивація афіліації» А. Меграбяна в модифікації М. Магомед-Емінова, опитувальник Л. Почебут, спрямований на діагностику агресивної поведінки.

Отримані результати за проведеними методиками представлені нижче у формі діаграм.

Згідно з результатами, у 8 учнів (34,6%) переважає прагнення до прийняття, у 11 учнів (42,4%) переважає страх відторгнення, 2 учні (7,6%) мають показники високого рівня ПП і СВ, 4 учні (15,4%) мають показники низького рівня ПП і СВ. З цього можна зробити висновок, що домінуючими типами мотивації афіліації в учнів 8 класу є прагнення до прийняття та страх відторгнення.

Згідно з результатами, у 8 учнів (33,6%) переважає прагнення до прийняття, у 7 учнів (29,1%) переважає страх відторгнення, 2 учні (8,4%) мають показники високого рівня ПП і СВ, 7 учнів (29,1%) мають показники низького рівня ПП і СВ. З цього

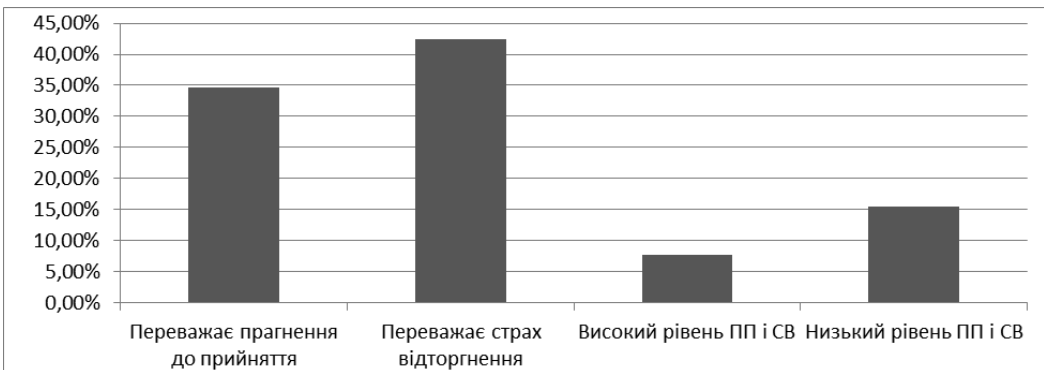

Рис. 1. Результати дослідження за методикою «мотивація афіліації» учнів 8 класу

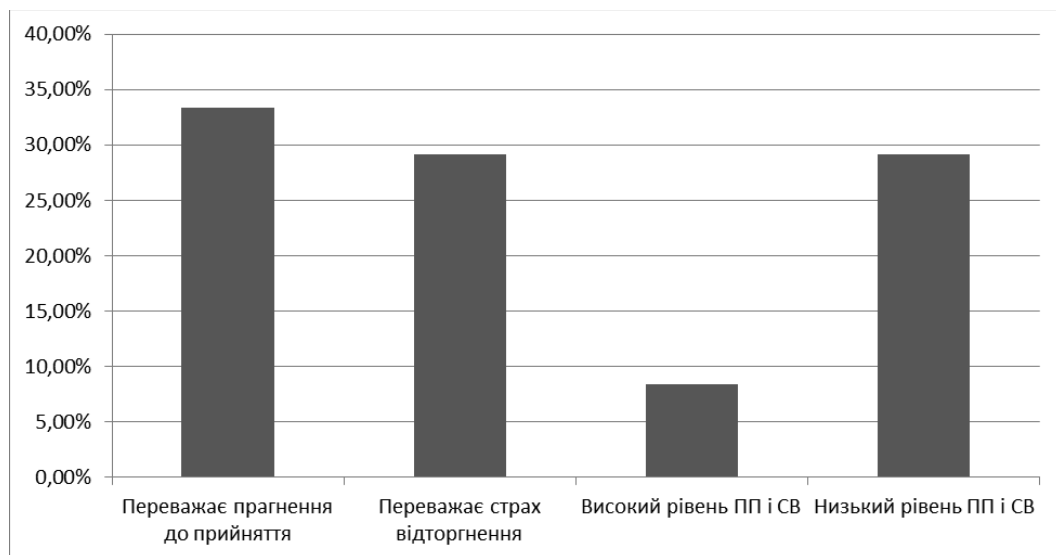

Рис.2. Результати дослідження за методикою «мотивація афіліації» учнів 9 класу

можна зробити висновок, що домінуючим типом мотивації афіліації в учнів 9 класу є прагнення до прийняття, показники страху відторгнення та низького рівня ПП і СВ однакові, а показники високого рівня ПП і СВ низькі.

Перейдемо до аналізу результатів опитувальника Л.Г. Почебут, направленою на діагностику агресивної поведінки.

За результатами методики були отримані наступні показники:

1. високий рівень агресії – 1 учень (3,9%);

2. середній рівень агресії – 21 учень (80,8%);

3. низький рівень агресії – 4 учні (15,3%).

Згідно з результатом більшість учнів (80,8%) має середній рівень агресії, що свідчить про їхню схильність до порушення норм та правил поведінки, підвищений рівень недовіри один до одного та прагнення до зовнішніх проявів агресії. Разом з тим середній рівень агресії у більшості учнів свідчить про їхню здатність до внутрішнього самоконтролю та дозованого

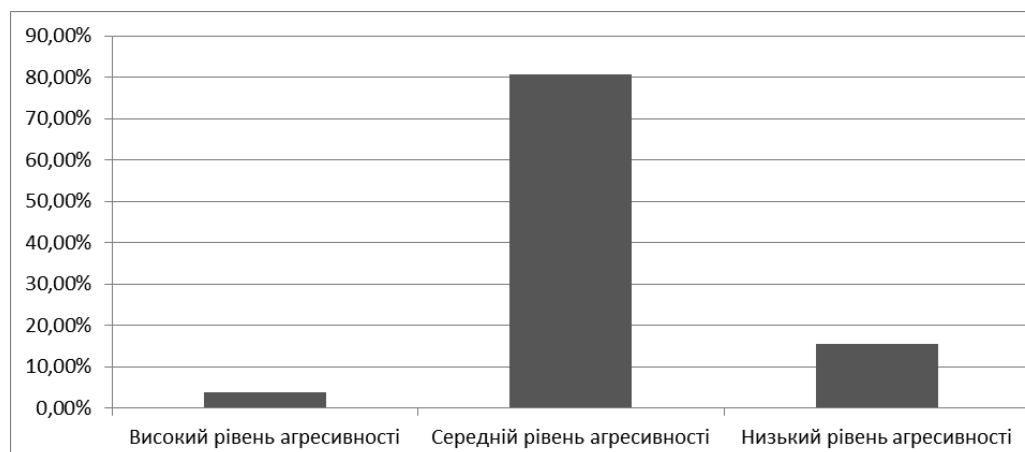

Рис.3. Результати дослідження за методикою «діагностика агресивної поведінки» учнів 8 класу

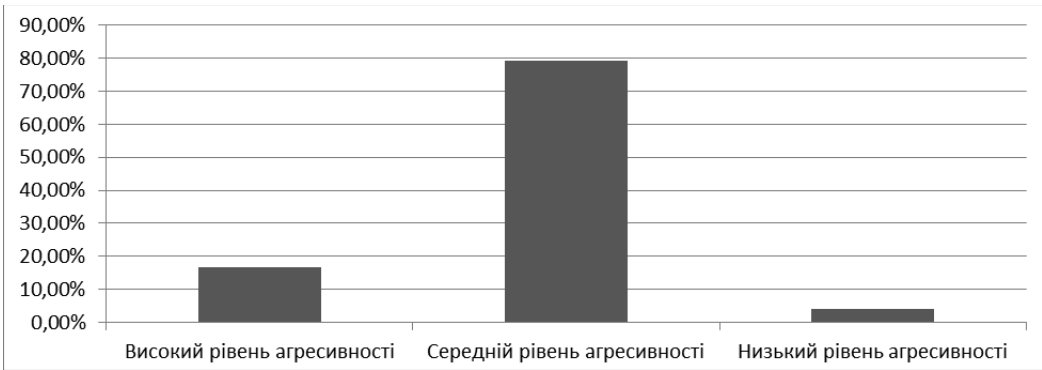

Рис. 4. Результати дослідження за методикою «діагностика агресивної поведінки» учнів 9 класу

виплеску агресії, що не заважає їхнім міжособистісним стосункам.

У результаті аналізу методики отримані наступні показники:

1. високий рівень агресії – 4 учні (16,7%);
2. середній рівень агресії – 19 учнів (79,1%);
3. низький рівень агресії – 1 учень (4,2%).

Згідно з результатами, більшість учнів (79,1%) має середній рівень агресії, що свідчить про їхню здатність контролювати власну агресію і встановлювати мирні контакти з іншими учнями. У той же час високий показник середнього рівня агресивної поведінки в учнів свідчить про їхню схильність до порушення правил поведінки і загальноприйнятих норм.

Проаналізувавши результати дослідження учнів 8 класу, автор отримав наступні дані:

Низький рівень агресії зафіксовано у 15,3% учнів; середній рівень – 80,8%; високий рівень – 3,9%. Тип мотивації афіліації не впливає на рівень агресивної поведінки і навпаки.

Результати показали, що у групі здебільшого навчаються учні з середнім рівнем агресивності. Та як видно з загальної картини, більшість з них налаштована на спілкування з представником високого рівня агресивності, який своєю чергою має змогу впливати на їхнє рішення та поведінку.

Клас не відноситься до тих груп, на

які можна впливати звичними методами групового впливу. Слід враховувати цю особливість і щодо досягнення будь-яких цілей групового розвитку, та застосовувати індивідуальний підхід й механізми індивідуального впливу на членів даної групи.

Для покращення психологічного клімату в групі та її більшої згуртованості варто спробувати на практичних чи, за можливістю, інших заняттях пропонувати учням виконувати завдання у парах. Здійснювати це таким чином, аби за певний проміжок часу усі змогли попрацювати один з одним; і вже потому використовувати всю групу, аби кожен учень мав у ній свою функціональну роль, яка тільки в сукупності з функціональними ролями інших може привести до успіху як групу, так і самого учня.

Проаналізувавши результати дослідження учнів 9 класу, автор отримав наступні дані:

Низький рівень агресії зафіксовано у 4,2% учнів; середній рівень – 79,1%; високий рівень – 16,7%. Тип мотивації афіліації не впливає на рівень агресивної поведінки і навпаки.

З результатів видно, що у групі здебільшого навчаються учні з середнім рівнем агресивності. Учні з високим рівнем агресії займають лідерські та високі позиції в групі. Цікавим є те, що високий показник рівня агресії не заважає їм спілкуватися з іншими членами групи, що підвищує продуктивність їхньої співпраці і згурто-

ваності. Періодичні провокації представників високого рівня агресії між собою не несуть в собі руйнівної сили, а отже не заважають роботі колективу в цілому.

Висновки

Діагностика 50 респондентів дала можливість зробити наступні висновки. В обох класах:

переважають учні з середнім рівнем агресивності; лідерами є учні з високими показниками рівня агресивності; учні з середнім та низьким рівнями агресивності спрямовані на спілкування з учнями, у яких високі показники рівня агресивності; високий рівень агресивності не впливає на стосунки з іншими членами групи.

Зв'язки між мотивацією афіліації та рівнем агресивності не були встановлені, що свідчить про те, що мотивація афіліації не впливає на рівень агресивної поведінки, і навпаки. Було виявлено, що підлітки з середнім та низьким рівнем направлені на спілкування з представниками високого рівня агресивності, які в свою чергу

займають лідерські позиції в групі. Також було виявлено, що підлітки з високим рівнем агресивності не мають проблем з встановленням та гармонійним розвитком міжособистісних стосунків. З цього ми робимо висновок, що агресивна поведінка підлітка не впливає деструктивно на міжособистісні стосунки.

За результатами даних, отриманих після проведеного дослідження, був розроблений соціально-психологічний тренінг з подолання агресивної поведінки підлітків. Даний тренінг спрямований на формування адекватної самооцінки підлітка, отримання ним досвіду самоаналізу та рефлексії, зміну негативних установок на позитивні щодо оточення, формування уявлень та навичок емпатії та позитивного спілкування. Програма занять побудована таким чином, що підліток зможе розібратися у собі й одночасно отримати знання та набути навичок, які допоможуть йому встановлювати та розвивати позитивні міжособистісні стосунки.

Література

1. Агресія у дітей та підлітків / Під ред. Н.М. Платонової. – СПб.: Мова, 2004. – 336 с.
2. Алфимова М.В., Трубников В.И. Психогенетика агрессивности / Вопросы психологии. – 2000. – №6. – С. 112.
3. Анастаси А.Б. Дифференциальная психология. Индивидуальные и групповые отличия в поведении / Пер. с англ. – М: Апрель Пресс, изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 752 с.
4. Андрюшина Л.О. Психологическая профилактика агрессивного поведения школьников-подростков: Дис. канд. психол. наук – Тверь, 2003. – 202 с.
5. Енікєєв М.І. Основи загальної і юридичної психології. – Москва: Вид-во норма, 1996. – 256 с.
6. Медведєв В.С. Кримінальна психологія. – Київ: Вид-во Атіка, 2004. – 361 с.
7. Михайлова О.Ю. Кримінальна сексуальна агресія: теоретико-методол. под. ред. П.Н. Ермакова / О.Ю. Михайлова. – Ростов н/Д: Изд-во Рост. Ун-та, 2000. – 150 с.
8. Можгинский Ю.Б. Агрессивность детей и подростков. Распознавание, лечение, профилактика. Изд. 2-е, стереотип. / Ю.Б. Можгинский – М.: «Когико-Центр», 2013. – 181 с.
9. Слотина Т.В. Смыслжизненная концепция и агрессивность учащихся-подростков: Дис. канд. психол. наук. – СПб., 2002. – 230 с.
10. Тилинский Я.И. Стадии социализации индивида// Человек и общество. – Л., 1971. Вип 9. – С. 20-21.